

УДК [373.3.016:51]:37.091.212

Чосік Л. Я. – кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії і методики
природничо-математичних дисциплін
початкової освіти Східноєвропейського
національного університету імені Лесі Українки

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ДИДАКТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ПІДРУЧНИКА З МАТЕМАТИКИ ДЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Чосік Леся Яківна. Підготовка студентів до здійснення дидактичної організації навчального матеріалу підручника з математики для початкових класів. У статті розглядається досвід професійної підготовки студентів до здійснення дидактичної організації навчального матеріалу підручника з математики для початкових класів у процесі викладання курсу «Методика викладання математики».

Ключові слова: професійна підготовка студентів, дидактична організація навчального матеріалу підручника.

Чосик Леся Яковлевна. Подготовка студентов к осуществлению дидактической организации учебного материала учебника по математике для начальных классов. В статье рассматривается опыт профессиональной подготовки студентов к осуществлению дидактической организации учебного материала учебника по математике для начальных классов в процессе преподавания курса «Методика преподавания математики».

Ключевые слова: профессиональная подготовка студентов, дидактическая организация учебного материала учебника.

Chosik Lesya Yakivna. The training of students to the realization of didactic organization of educational material of mathematical textbook for the

elementary school. The article examines the experience of professional training of students to the implementation of didactic organization the educational material of mathematics textbook for the elementary school during the studying course «Teaching Mathematics».

Key words: professional training of students, didactic organization of educational material.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В освіті України відбуваються докорінні зміни. Загальноосвітня школа перейшла на нову програму навчання [4]. Розбудова української школи передбачає оновлення всього навчально-виховного процесу і, зокрема, його навчально-методичного забезпечення, підготовленого з урахуванням найновіших наукових досягнень.

Одним із провідних засобів навчання є підручник, від структури змісту та організації навчального матеріалу якого значною мірою залежать і результати навчально-виховного процесу.

Проте вчитель початкових класів недостатньо підготовлений до роботи з підручником, його аналізу та здійснення дидактичної організації його навчального матеріалу. У зв'язку з цим постає проблема формування у майбутніх вчителів початкової школи вмінь роботи з підручниками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор; виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Сучасні педагогічні дослідження зосереджені на проблемі формування професійної компетентності фахівців різних професій, зокрема й учителя початкових класів. Аналізуючи психолого-педагогічну літературу, ми виявили інтерес вітчизняних і зарубіжних дослідників до деяких аспектів поставленої проблеми. Вивчалися питання структури змісту підручника (В. Г. Бейлінсон, В. П. Безпалько, Д. Д. Зуєв, Л. П. Добраєв, А. М. Сохор); суті, ролі й місця підручника в навчальному процесі (Ю. К. Бабанський,

М. М. Скаткін); змісту середньої освітні його відображення в підручниках (В. В. Краєвський, І. Я. Лернер та ін.); формування вмінь самостійної роботи з підручником, активізації пізнавальної діяльності (Н. Ф. Тализіна, Л. А. Концева та ін.). Побудову та використання підручника математики для початкових класів досліджували М. О. Бантова, М. В. Богданович, П. П. Ерднієв, Я. П. Кодлюк, Л. П. Кочіна, М. М. Левшин та ін. У педагогічній та методичній літературі приділяється значна увага роботі з підручником [1; 2; 3; 5]. У вузах на заняттях з методики викладання математики вивчають зміст навчальних тем, аналізують порядок розміщення навчального матеріалу та методику його викладання. Проте мало уваги приділяється технології роботи з підручником та можливості залучення додаткових матеріалів до уроку, здійсненню дидактичної організації навчального матеріалу підручника з позицій свідомого й активного засвоєння матеріалу. Отже, результати досліджень свідчать, що проблема підготовки майбутніх вчителів початкової школи до роботи з підручником цілісно не досліджувалася.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Із метою підвищення рівня підготовки майбутніх учителів початкових класів ми поставили за завдання розкрити зміст і структуру підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта» до роботи з підручником математики та здійснення дидактичної організації навчального матеріалу підручника.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В умовах процесуального забезпечення навчання підручник розкриває навчальний матеріал на рівні цілісної взаємодії його основних компонентів (інформативного, репродуктивного, творчого, емоційно-ціннісного) і конструє процес навчання.

Для того, щоб підручник допомагав учителеві здійснювати керівництво навчальною діяльністю учнів, потрібно деталізувати у ньому зміст цієї діяльності шляхом розгортання знань, зв'язків між ними, завдань на

виконання різної діяльності, певним чином організувати навчальний матеріал підручника: впорядкувати, узгодити взаємодію його елементів.

Поняття «дидактична організація навчального матеріалу» ми розуміємо як впорядкованість, узгодженість його елементів, в сукупності яких відображаються всі компоненти змісту освіти, що інтегруються під час роботи з підручником у процесі навчання. Відповідно до змісту освіти в навчальному матеріалі підручника мають передбачатися знання, способи репродуктивної і творчої діяльності, відповідне емоційно-ціннісне ставлення, тобто інформативний (знання), репродуктивний (способи діяльності, що підлягають здійсненню в ході перетворення їх у навички і вміння), творчий (риса творчої діяльності), емоційно-ціннісний компоненти змісту освіти.

Ці компоненти змісту взаємопов'язані між собою. Так, знання дають засоби для другого і третього компонентів, які забезпечують можливість використовувати знання як засіб пізнання і практичної діяльності. Частиною знань учні оволодівають у процесі засвоєння другого і третього компонентів, оскільки способи діяльності, зокрема пізнавальної, завжди змістовні, тобто спрямовані на отримання і закріплення певних знань. Тому система складається зі знань, що передаються шляхом інформації, набуваються і закріплюються у процесі відтворення способів діяльності, і знань, що добуваються у процесі пошуку. Так само способи діяльності, що засвоюються учнями зі змісту другого компонента, слугують оволодінню пошуковою діяльністю.

Здійснення дидактичної організації навчального матеріалу підручника на основі інтегрування компонентів змісту освіти забезпечує включення об'єкту пізнання у сферу пошукової діяльності учнів під час роботи з підручником, що сприяє розвитку їхньої пізнавальної активності.

Кожен із компонентів пошукової діяльності зумовлюється наявністю певних компонентів змісту освіти й має відповідні способи реалізації у підручнику:

- змістовий – наявністю інформативного та репродуктивного

компонентів змісту освіти;

- мотиваційний – наявністю інформативного, творчого та емоційно-ціннісного компонентів змісту освіти;
- організаційно-процесуальний – наявністю інформативного, репродуктивного та творчого компонентів змісту освіти.

Для здійснення дидактичної організації навчального матеріалу підручника слід розглядати елементи навчального матеріалу, в сукупності яких відображаються компоненти змісту освіти, у їх взаємозв'язку, з урахуванням того, як вони створюють основи для реалізації компонентів пошукової діяльності молодших школярів.

Аналіз чинних підручників із математики для початкових класів показав, що досить повно в них представлені інформативний та репродуктивний компоненти змісту освіти. Творчий та емоційно-ціннісний компоненти знайшли ще недостатнє втілення в розглянутих підручниках.

Під час підготовки до уроку вчитель повинен включити ті компоненти, що знайшли недостатнє втілення у підручнику, в конспект уроку. На уроці навчальний матеріал слід організувати так, щоб спочатку йшла мотивація необхідності вивчення певної теми, створення проблемної ситуації, яку може допомогти розв'язати підручник або вчитель. Далі доцільно інформацію поєднати з діяльністю щодо її відтворення. Потім запропонувати завдання творчого характеру. Наступне завдання може бути інформативне з використанням внутріпредметних зв'язків або елементів зацікавлення.

Для забезпечення змістового компонента пошукової діяльності учнів необхідне нагромадження фонду знань як основи реалізації подальшого розвитку пізнавальної активності школярів. Здійснення його можливе під час виконання репродуктивних завдань, у ході якого відбувається засвоєння фактичного змісту освіти.

Для створення атмосфери зацікавленості в оволодінні знаннями, для формування пізнавальних інтересів і потреб, тобто для забезпечення мотиваційного компонента, слід включати більше продуктивних завдань, що

створюють проблемні ситуації. Із цією метою можуть бути використані завдання, пов'язані з практичною діяльністю, елементами зацікавлення, з ігровими елементами, казковими сюжетами та відповідними ілюстраціями.

Реалізацію організаційно-процесуального компонента пошукової діяльності забезпечує використання репродуктивних та продуктивних завдань на оволодіння учнями способами пізнання, раціональними способами й методами розумової роботи та їх використання в різних ситуаціях. У структурі дидактичної організації навчального матеріалу підручника мають поєднуватися інформативний, репродуктивний, творчий та емоційно-ціннісний компоненти змісту освіти, що забезпечуватиме реалізацію змістового, мотиваційного, організаційно-процесуального компонентів пошукової діяльності учнів під час роботи з підручником. Така організація навчального матеріалу сприятиме включенню молодших школярів в активну пошукову діяльність.

Уміння вчителя працювати з підручником пов'язане з його здатністю розглядати підручник як програму своєї діяльності, як основу в розробці всіх ланок навчального процесу, встановлювати зв'язки і призначення всіх тематично пов'язаних матеріалів підручника і на цій основі перетворювати та раціонально розподіляти матеріали підручника за ланками навчального процесу, здійснювати дидактичну організацію навчального матеріалу підручника. Значною мірою ці проблеми можуть бути розв'язані у процесі вивчення курсу «Методика викладання математики», який читається для студентів спеціальності «Початкова освіта».

З цією метою на лекційних і практичних заняттях розглядаються такі питання: історія становлення підручника математики для початкової школи; сучасні проблеми побудови підручника математики для початкової школи; основні функції підручника, його структура; засоби втілення змісту освіти у підручнику; дидактичні вимоги до підручника з математики для початкової школи; дидактична організація навчального матеріалу підручника; цільовий та інформаційний аналіз підручника; робота вчителя з різними компонентами

змісту підручника.

На практичних заняттях проходить заслуховування повідомлень студентів, використання ділових ігор, проблемних бесід, елементів дискусії з окремих питань, написання розробок уроків. Наголошуємо на тому, що слід уважно вивчити особливості підручника, прочитати кожну сторінку. У результаті цієї роботи створюється чітка уява про перспективу, про те, до чого разом зі своїми учнями (яких ще не знає майбутній вчитель) він повинен йти.

Другий результат попереднього вивчення змісту і структури підручника – це складання опису і збирання додаткових навчальних матеріалів. Для добре встигаючих учнів потрібні завдання підвищеної трудності, які поглиблюють матеріал підручника, для відстаючих – більш доступні завдання. Потрібні матеріали проблемного характеру, які спонукають до творчої думки, ігри та цікаві вправи для підтримання інтересу до предмету. У підручнику міститься лише необхідний мінімум змісту.

Дуже важливо для студентів зрозуміти систему вправ, що пропонується в підручнику. Розуміння цієї системи дають змогу здійснити психологічно обґрунтовану послідовність формування найнеобхідніших умінь.

Аналізуючи на заняттях зі студентами систему вправ у підручнику, потрібно передбачити реальні труднощі, які можуть виникнути у дітей, та можливість попередження цих труднощів.

Особливу увагу звертаємо на формування у студентів умінь опрацьовувати окремі компоненти змісту підручника з позицій пошуку найбільш оптимальної для конкретної навчальної ситуації методики вивчення викладеного у підручнику матеріалу та забезпечення розвитку пізнавальної активності учнів, а також здійснювати дидактичну організацію та доповнення навчального матеріалу підручника. Майбутні вчителі повинні вміти, використовуючи тексти, завдання, ілюстрації підручника, здійснювати процес самонавчання учнів: вчити їх ставити запитання й усвідомлювати

мету, прогнозувати, усвідомлювати якість своєї роботи, використовувати різні прийоми роботи з навчальним матеріалом підручника та ін. Студенти розглядають елементи навчального матеріалу підручника у їхньому взаємозв'язку з урахуванням того, як вони створюють основи для реалізації компонентів пошукової діяльності молодших школярів, вчаться здійснювати дидактичну організацію і доповнення навчального матеріалу підручника.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у вказаному напрямі. Використання вищеназваних методів та форм роботи в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів у процесі викладання курсу «Методика викладання математики» сприяє формуванню в них умінь аналізувати зміст і структуру підручника, здійснювати дидактичну організацію та доповнення навчального матеріалу. Забезпечення єдності теоретичної і практичної підготовки студентів досягається завдяки інтеграції форм організації навчального процесу, використанню різноманітних методів навчання. Розглянутий аспект професійної підготовки студентів потребує подальших досліджень щодо її методів і форм.

Список використаних джерел

1. Безпалько В. П. Теория учебника: Дидактический аспект / В. П. Безпалько. – М.: Педагогика, 1988. – 160 с.
2. Богданович М. В. Методика викладання математики в початкових класах: Навчальний посібник. – 3-тє вид., перероб. і доп. / М. В. Богданович, М. В. Козак, Я. А. Король. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 336 с.
3. Король Я. А. Практикум з методики викладання математики в початкових класах / Я. А. Король. – Тернопіль: Мандрівець, 1998. – 134 с.
4. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1–4 класи. – К.: Освіта, 2012. – 390 с.
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти / О. Я. Савченко. – К.:

Грамота, 2012. – 504 с.